

УДК 339.92:33 (477)

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-1\(1\)-342-351](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-1(1)-342-351)

Залізнюк Вікторія Петрівна, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри світової економіки, Державний торговельно-економічний університет, 02156, м. Київ, вул. Кіото, 19, (044) 531-48-50, <https://orcid.org/0000-0002-7014-0207>

Шпак Любов Олександрівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри державного управління, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 04050, м. Київ, вул. Академіка Ромоданова, 12/2, (044) 431-48-78, <https://orcid.org/0000-0003-0472-878X>

УКРАЇНСЬКО-АФРИКАНСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У СЕКТОРІ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Анотація. Основою для вибудовування відносин з Африкою, яка б вигідно відрізняла Україну від інших «гравців» на африканському континенті, може стати група теорій, пов'язаних з колоніальним минулим країн континенту. Вони пояснюють відстаюче положення континенту колоніальністю, а також цивілізаційною моделлю метрополій, нав'язаною корінним етносам і щепленою ним внаслідок поневолення. Ці теорії пояснюють сучасне становище африканських країн у світовій економіці у ролі джерел сировини та основних споживачів промислової продукції результатом довгих років колоніального панування та експлуатації.

Постколоніальна теорія зародилася в 1978. В основі цієї теорії лежала відмова від старого, суто «політичного» прочитання колоніалізму. Хоча «орієнталізм» служив теоретичною моделлю, не обмежував конкретну область дослідження. Фактично, досі немає єдиної думки щодо ступеня охоплення постколоніальних теорій. Істотне місце у колоніальних теоріях займає теорія неокolonіалізму. Основи її були закладені ще у 60-х роках минулого століття. Неокolonіалізмом називається форма колоніалізму, при якій колишні колоніальні держави або нові гегемоністські держави надають визначальний вплив в економічних, політичних та культурних питаннях на інші незалежні чи деколонізовані країни.

Визначено, що оптимальним фундаментом для вибудовування відносин з Африкою є теоретична система, що складається з групи колоніальних теорій, а також теорій модернізації, панафриканізму та світового порядку. Колоніальні теорії пояснюють відстаюче положення континенту колоніальністю, а також цивілізаційною моделлю метрополій, нав'язаною корінним етносам і

щепленою ним внаслідок поневолення. Головне завдання сучасної деколонізації полягає у сприянні розвитку з упором на відновлення власної системи знань, цінностей та картини світу в Африці. Теорія модернізації наголошує на тому, що для досягнення країнами сучасного рівня індустріалізації та економічного процвітання необхідні кардинальний перегляд системи цінностей і реформа державних інститутів.

У свою чергу, теорія панафриканізму наголошує на важливості соціальних рухів, мандат яких полягає в тому, щоб спонукати африканців спільними зусиллями вирішувати проблеми справедливості, нерівності та стійкості на основі колективного чи общинного підходу. Теорія африканського відродження відстоює рішення на місцевому рівні, плюралізм, общинні рішення та опору на місцеві ресурси. Нарешті, теорії світового порядку пропонують різні моделі нового світового устрою, оптимальною з яких стосовно країн африканського континенту є модель поліцентричного світоустрою. Такий підхід відкриває для країн Африки широкі можливості взаємодії щодо реалізації своїх інтересів як у галузі розвитку, так і у сфері забезпечення стратегічної безпеки.

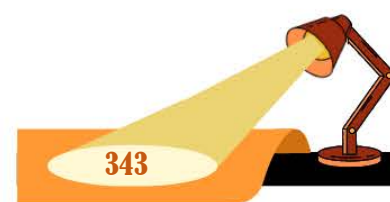
Ключові слова: сектор торговельного співробітництва, теорія африканського відродження, українсько-африканська взаємодія

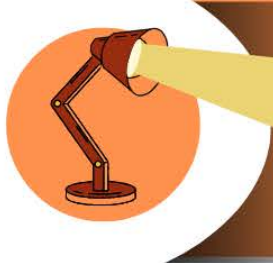
Zalizniuk Viktoriia Petrivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor of the Department of World Economy, State University of Trade and Economics, 02156, Kyiv, str. Kyoto, 19, (044) 531-48-50, <https://orcid.org/0000-0002-7014-0207>

Shpak Lyubov Oleksandrivna, Doctor of Economics, Docent, Professor of the department of public administration, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, 04050, Kyiv, str. Akademika Romodanova, 12/2, (044) 431-48-78, <https://orcid.org/0000-0003-0472-878X>

UKRAINIAN-AFRICAN COOPERATION IN THE SECTOR OF ECONOMIC COOPERATION

Abstract. A group of theories related to the colonial past of the countries of the continent can become the basis for building relations with Africa, which would favorably distinguish Ukraine from other "players" on the African continent. They explain the backward position of the continent by colonialism, as well as by the civilizational model of metropolises imposed on the indigenous ethnic groups and inoculated by them as a result of enslavement. These theories explain the current position of African countries in the world economy as sources of raw materials and main consumers of industrial products as a result of long years of colonial rule and exploitation.

Postcolonial theory was born in 1978. This theory was based on the rejection of the old, purely "political" reading of colonialism. Although "Orientalism" served as a theoretical model, it did not limit a specific field of study. In fact, there is still no consensus on the extent to which postcolonial theories have been embraced. An important place in colonial theories is occupied by the theory of neocolonialism. Its foundations were laid back in the 60s of the last century. Neocolonialism is a form of colonialism in which former colonial states or new hegemonic states exert a decisive influence in economic, political and cultural matters on other independent or decolonized countries.

It was determined that the optimal foundation for building relations with Africa is a theoretical system consisting of a group of colonial theories, as well as theories of modernization, pan-Africanism, and world order. Colonial theories explain the backward position of the continent by colonialism, as well as by the civilizational model of metropolises, imposed on indigenous ethnic groups and inoculated by them as a result of enslavement. The main task of modern decolonization is to promote development with an emphasis on restoring one's own system of knowledge, values and worldview in Africa. The theory of modernization emphasizes that in order for countries to achieve the modern level of industrialization and economic prosperity, a fundamental revision of the system of values and the reform of state institutions are necessary.

In turn, Pan-Africanism theory emphasizes the importance of social movements whose mandate is to encourage Africans to work together to address issues of justice, inequality and sustainability based on a collective or community approach. African Renaissance theory advocates local solutions, pluralism, community solutions and reliance on local resources. Finally, theories of world order offer various models of the new world order, the optimal of which in relation to the countries of the African continent is the model of a polycentric world order. This approach opens up for African countries wide opportunities for cooperation in the realization of their interests both in the field of development and in the field of ensuring strategic security.

Keywords: the sector of trade cooperation, the theory of African revival, Ukrainian-African interaction

Постановка проблеми. Африка має величезний потенціал, який виходить далеко за межі видобутку природних ресурсів, культурної різноманітності, підприємництва та інновацій. У 2035 році в Африка буде мати найбільший обсяг потенційної робочої сили в світі. За даними ООН, до 2050 населення Африки подвоїться і складе 20% від світового населення [1]. Саме тут спостерігається зростання світових ринків, а разом із ними виникає проблема використання потенціалу та створення робочих місць та перспектив розвитку.

Одночасно африканський континент є найнеспокійнішим з погляду безпеки. З 14 миротворчих операцій, які проводяться нині Організацією

Об'єднаних Націй, 7 здійснюються в Африці. Три чверті національних кордонів африканських країн є спірними, не врегульовані договорами між сусідніми країнами. На цьому континенті і навколо нього часто-густо відбуваються терористичні акти, захоплення піратами заручників, збройні дії сепаратистів проти законної влади, державні перевороти та інші надзвичайні ситуації.

Африканські держави поставили перед собою вельми амбітний порядок денний необхідних соціально-економічних перетворень, мета якого полягає в тому, щоб до 2063 року Африка стала процвітаючим континентом [2]. Цей проект передбачає широке міжнародне співробітництво, і Африка до такого співробітництва відкрита. У свою чергу, і провідні країни світу розробляють стратегії взаємодії з африканськими країнами, бачачи в них дуже перспективних партнерів. В останні роки документи стратегічного планування щодо Африки були прийняті або оновлені в Європейському союзі, Німеччині, США, Індії та інших країнах.

Україна надає розвитку відносин із Африкою велике значення. Для цього необхідно уточнити теоретичні та концептуальні засади українсько-африканської взаємодії у секторі торговельного співробітництва. Необхідно також вивчити зарубіжний досвід успішного розвитку відносин із країнами Африки.

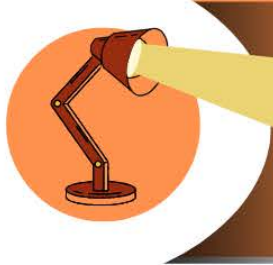
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відносини України та країн Африки загалом є предметом наукового інтересу. Необхідно, проте, відзначити, що у цьому масиві є певні прогалини, які потребують подальшої роботи над темою. Розвиток взаємин на африканському напрямі у більш вузькоспрямованій сфері сталого розвитку науковим середовищем висвітлено значно меншою мірою. Окремими складовими взаємин міжнародних відносин займалися такі теоретики як А. Джордж, Д. Клінтон, Г. Моргентхау та інші. Проблеми реалізації Україною своїх торговельних інтересів розглядали І. Бураковський, І. Кобут, А. Мазаракі, В. Новицький та інші.

Мета статті – дослідження тенденцій розвитку українсько-африканської взаємодії у секторі торговельного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. У світі залишається дедалі менше місця передбачуваності. Кризи останніх років змінюють одна одну, серйозно змінюючи ландшафт міжнародних відносин. Лідери країн світу заявляють про обстановку турбулентності у міжнародних відносинах. Становлення нового світового порядку відбувається в умовах невизначеності, нестійкості, конфліктності та нестабільності. Стрімкі зміни призводять до старіння існуючих моделей взаємодії та вимагають вироблення нових. Життя вже неодноразово доводило, що у такі періоди найкращим компасом є міцна теоретична основа будь-якої практичної діяльності.

Дуже ймовірна перспектива, що в найближчі десятиліття взаємозалежність провідних країн світу з Африкою лише посилюватиметься. Ця перспектива

ставить перед наукою завдання теоретичного обґрунтування цього курсу. Таких теорій може бути кілька і вони могли б скласти фундамент розвитку відносин України з африканськими країнами. При цьому дані теорії мають бути не випадковими, а складати теоретичну систему з певної основи.

У якості основи теоретичної бази української політики в Африці вважаємо за можливе покласти діяльнісний підхід. Він найбільш поширений у психології та педагогіці, проте досить широко застосовується і в публічному управлінні. Цей підхід дозволяє більш чітко визначити особливості об'єкта, мети, засобів, методів та умов зовнішньоторговельної діяльності України у її двосторонніх та багатосторонніх відносинах з країнами Африки.

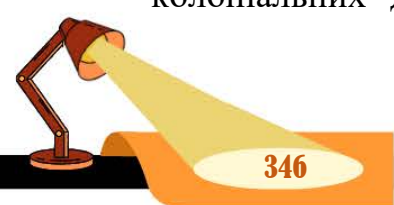
Основою для вибудовування відносин з Африкою, яка б вигідно відрізняла Україну від інших «гравців» на африканському континенті, може стати група теорій, пов'язаних з колоніальним минулим країн континенту. Вони пояснюють відстаюче положення континенту колоніальністю, а також цивілізаційною моделлю метрополій, нав'язаною корінним етносам і щепленою ним внаслідок поневолення. Ці теорії пояснюють сучасне становище африканських країн у світовій економіці у ролі джерел сировини та основних споживачів промислової продукції результатом довгих років колоніального панування та експлуатації [3].

Проблеми у визначенні та усвідомленні колоніального минулого викликають політичну напруженість у самих колишніх метрополіях та його колоніях, а й у відносинах з-поміж них міжнародної арені. Розбіжності щодо того, як слід інтерпретувати колоніальне минуле, спричинили різні політичні та дипломатичні протиріччя в Європі та світі в цілому.

Постколоніальна теорія зародилася в 1978 з публікацією книги американського дослідника палестинського походження Е. Саїда «Орієнталізм» [4]. В основі цієї теорії лежала відмова від старого, суто «політичного» прочитання колоніалізму. Хоча «орієнталізм» служив теоретичною моделлю, не обмежував конкретну область дослідження. Фактично, досі немає єдиної думки щодо ступеня охоплення постколоніальних теорій.

Істотне місце у колоніальних теоріях займає теорія неокolonіалізму. Основи її були закладені ще у 60-х роках минулого століття [5]. Неокolonіалізмом називається форма колоніалізму, при якій колишні колоніальні держави або нові гегемоністські держави надають визначальний вплив в економічних, політичних та культурних питаннях на інші незалежні чи деколонізовані країни. Неокolonіалізм, на відміну від колоніалізму, прагне непрямого впливу. Тобто контроль сучасних метрополій на таких колонізованих територіях здійснюють опосередковано. Наприклад, це може бути низка людей, які, будучи резидентами країни-колонії, мають національність країни-метрополії.

Про спроби неокolonіальних підходів говорять не лише щодо колишніх колоніальних держав. Західні країни звинувачують, наприклад, Китай у

проведенні неоколоніальної політики щодо країн африканського континенту. Хоча Пекін і не має колоній, які імперські держави використовували для свого панування, але він проводить таку саму політику.

Завершуючи розгляд групи теорій, що пов'язані з колоніальним минулим Африки, можна сказати, що теорія деколонізації більшою мірою спрямовано причини колоніальності та її викорінення. У свою чергу постколоніальна теорія розглядає стан африканських суспільств «після» колоніалізму, поки що незрозуміло, до чого вони прийдуть із закінченням колоніальної епохи. Теорія неоколоніалізму вивчає нові форми колоніалізму, в яких у новій обгортці подається старий колоніальний зміст. Прихильники цієї теорії вважають, що колоніальна спадщина нікуди не поділася, лише змінилася її форма. Тому донори-реципієнти відносин з країнами Африки повинні будуватися на тісному політичному діалозі і взаємних зобов'язаннях, заснованих на партнерстві.

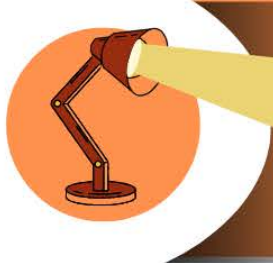
Іншою групою теорій, які можуть стати теоретичною основою співробітництва з африканськими країнами, є теорії модернізації [6]. Вони є важливими тим, що африканські країни шукають шляхи свого розвитку. Спочатку теорії модернізації та вестернізації як теорії копіювання західних інститутів та цінностей розроблялися американськими теоретиками для постколоніальних країн Африки.

З теоретичної точки зору теорія модернізації ділить суспільства на два типи: традиційні та сучасні. Перші характеризуються соціальною динамікою, у якій міжособистісні відносини встановлюються через емоційні та афективні зв'язки; важливим є релігійний компонент, що впливає на всі аспекти повсякденного життя; населення переважно сконцентровано у сільській місцевості; соціальна структура сильно стратифікована, а можливості соціальної мобільності обмежені; та його економіка залежить головним чином сільського господарства та інших сировинних товарів. Згідно з теорією модернізації, всі ці фактори перешкоджають вільному розвитку капіталістичного ринку та сучасного суспільства. При цьому сучасні суспільства характеризуються безособовими та нейтральними соціальними відносинами, які вважаються оптимальними для реалізації капіталістичного ринку.

Сьогодні ж теорія модернізації розуміється у трьох різних сенсах: 1) як внутрішній розвиток держав на етапі; 2) як процес, за допомогою якого країни, що не належать до першої групи країн, прагнуть їх наздогнати; 3) як процеси еволюційного розвитку найрозвиненіших, модернізованих країн, тобто модернізація як перманентний процес, який здійснюється через реформи та інновації, що в даний час означає перехід до постіндустріального суспільства шостого технологічного укладу.

Теорія модернізації намагається визначити соціальні змінні, які сприяють соціальному прогресу та розвитку суспільств, та пояснити процес

соціальної еволюції. Прихильники теорії модернізації стверджують, що сучасні держави багатші та могутніші, а їхні громадяни користуються перевагами високого рівня розвитку науки і техніки, що в кінцевому підсумку сприяє підвищенню рівня життя. Нові розробки та технології роблять модернізацію необхідною, щонайменше кращою, порівняно з існуючим в африканських країнах станом речей.

Сьогодні йде формування нового світу, який буде поліцентричним чи багатополярним. У будь-якому випадку він буде набагато різноманітнішим, ніж світ нинішній.

На прикладі Африки критики модернізації також зазначають, що вона призвела до експлуатації ресурсів континенту, відкинувши африканські країни у період активного колоніалізму та імперіалізму із боку Заходу. Адже колоніальне завоювання частково якраз і виправдовувалося тим, що воно нібито несло розвиток, модернізацію та цивілізацію так званим відсталим і примітивним суспільствам. На жаль, ця тенденція спостерігається і сьогодні, коли Південь виснажує свої ресурси, такі як нафта та корисні копалини, на користь Півночі. Тим не менш, теорія модернізації може робити внесок у соціально-економічний розвиток африканських країн.

Ще однією групою теорій, які повинні братися до уваги при розвитку відносин з африканськими країнами, є панафриканізм [7]. Панафриканізм був спробою створити почуття братерства та співробітництва між усіма людьми африканського походження, незалежно від того, чи жили вони в Африці чи за її межами. Панафриканізм - це віра в те, що люди африканського походження мають спільні інтереси та мають бути об'єднані. Є багато різновидів панафриканізму. У найвужчому розумінні панафриканісти бачать єдину африканську націю, в якій можуть жити всі люди африканської діаспори. У загальному плані панафриканізм - це думка у тому, що в людей африканського походження багато спільного, загальна ідентичність. Цей факт заслуговує на особливу увагу, оскільки несе в собі суттєвий політичний аспект, пов'язаний з єдністю африканських країн.

Ключова ідея панафриканізму полягає в тому, що об'єднання народів усіх країн африканського континенту у боротьбі з расовими забобонами та соціальними проблемами є альтернативним варіантом їх вирішення. На основі цієї ідеології у 1963 році була сформована Організація африканської єдності, яка згодом у 2002 році перетворилася на Африканський союз.

За своєю суттю панафриканізм — це соціальний, філософський та політичний рух, який прагне сприяти захисту прав африканського народу, становлячи єдину суверенну державу для африканців, які живуть в Африці та інших континентах. Зміцнення Африки в XXI столітті вимагає величезних зусиль, враховуючи, що континент страждає від злиднів, страждань, воєн, хвороб та корупції. Тому побудова цього континенту - велике завдання, отже,

об'єднання країн групи може принести позитивні результати. Розуміння необхідності єдності перед глобальних і регіональних загроз наштовхується на досить широкий спектр протиріч між африканськими країнами, що не дозволяє повною мірою реалізувати положення теорії панафриканізму.

Нарешті, ще одна група теорій, які потрібно враховувати під час розгляду політики України на африканському напрямі, - це теорії світового порядку. У разі формування нового світового устрою найбільш характерними його рисами є невизначеність, нестійкість і нестабільність. У цих умовах на користь України підтримувати стосунки не з деякими, а з усіма країнами Африки. Сьогодні триває процес становлення нового світового порядку, не враховувати його у світовій політиці неможливо. Процес становлення нового завжди конфліктний, на перший план виходять проблеми забезпечення національної, регіональної та глобальної безпеки.

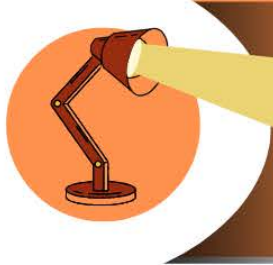
Найбільш певним варіантом може бути багатосторонній світ - найменш конфронтаційна та найбільш демократична концепція світового порядку. Передбачувано, що з великих країн світу спостерігаються різні позиції стосовно цього підходу і на користь варіанта багатостороннього світу виступають середні країни, або регіональні держави.

Більш стабільним та передбачуваним є варіант поліцентричного світу. За такого бачення майбутнього світу важливо визначити, чим центр відрізняється від полюса. Центр сили повинен мати культурну, соціально-економічну, військово-політичну пасіонарну енергію, мати суттєвий вплив у глобальному та регіональному масштабі. Щодо Африки такими центрами сучасного світу можуть стати Єгипет, Нігерія, Ефіопія, Південно-Африканська Республіка та низка інших країн. У поліцентричній моделі центр є елементом системи тяжіння. На перший план при цьому виходить політика привабливості, прагнення знаходження компромісних рішень проблем сучасного світу.

Ще один варіант світового устрою пропонується представниками теорії демократичного світу. На думку одного з її авторів М. Дойла [8], мирний союз демократичних країн зміцнюється завдяки спільності цінностей. Передбачається, що такий порядок може активно сприяти досягненню цілей демократії, миру, стабільності, розвитку та взаємовигідних відносин між народами Африки загалом. Теорія загалом приваблива і багато держав бачать у цьому процесі ефективний важіль досягнення мирного співіснування. Однак, ця теорія може бути застосована лише у міжафриканських відносинах. Стосунки ж із західним світом вибудувати, дотримуючись демократичної теорії світового устрою, неможливо. Це те, чому країни континенту найчастіше перебувають у залежному від розвинених країн становищі, а демократичні цінності за таких умов залишаються такими лише на словах.

Висновки. Таким чином, оптимальним фундаментом для вибудовування відносин з Африкою є теоретична система, що складається з групи колоніальних

теорій, а також теорій модернізації, панафриканізму та світового порядку. Колоніальні теорії пояснюють відстаюче положення континенту колоніальністю, а також цивілізаційною моделлю метрополій, нав'язаною корінним етносам і щепленою ним внаслідок поневолення. Головне завдання сучасної деколонізації полягає у сприянні розвитку з упором на відновлення власної системи знань, цінностей та картини світу в Африці. Теорія модернізації наголошує на тому, що для досягнення країнами сучасного рівня індустріалізації та економічного процвітання необхідні кардинальний перегляд системи цінностей і реформа державних інститутів.

У свою чергу, теорія панафриканізму наголошує на важливості соціальних рухів, мандат яких полягає в тому, щоб спонукати африканців спільними зусиллями вирішувати проблеми справедливості, нерівності та стійкості на основі колективного чи общинного підходу. Теорія африканського відродження відстоює рішення на місцевому рівні, плюралізм, общинні рішення та опору на місцеві ресурси. Нарешті, теорії світового порядку пропонують різні моделі нового світового устрою, оптимальною з яких стосовно країн африканського континенту є модель поліцентричного світоустрою. Такий підхід відкриває для країн Африки широкі можливості взаємодії щодо реалізації своїх інтересів як у галузі розвитку, так і у сфері забезпечення стратегічної безпеки.

Література:

1. Доклад ООН о демографической ситуации в мире (2020). URL: <https://www.un.org/ru/un75/shifting-demographics>
2. Повестка дня на период до 2063 г. Африканского союза (2020). URL: https://au.int/Agenda2063/popular_version
3. Merle M. L'anticolonialisme. In M. Ferro (Ed.), *Le livre noir du colonialisme, XVI-XXI siecle: de l'extermination a la repentance* // Paris: Editions Robert Laffont. 2003. pp. 611-645.
4. Said, Edward W. *Orientalism*. Knopf Doubleday, 1979.
5. Nkrumah K. *Neo-colonialism: The Last Stage of Imperialism*. New York: International Publishers, 1965. 280 p.
6. Interim National Security Strategic Guidance. The White House, March 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>
7. Хаким Ади Панафриканизм: История. Лондон: Блумсбери. 2018.
8. Doyle M.W. Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*. 1983. I, II (12). P. 205—235, 323—353.

References:

1. Doklad OON o demograficheskoy situatsii v mire (2020) [UN report on the demographic situation in the world]. URL: <https://www.un.org/ru/un75/shifting-demographics>
2. Povestka dnya na period do 2063 g. Afrikanskogo soyuza (2020) [African Union Agenda 2063]. URL: https://au.int/Agenda2063/popular_version
3. Merle M. (2003), L'anticolonialisme. In M. Ferro (Ed.), *Le livre noir du colonialisme, XVI-XXI siecle: de l'extermination a la repentance*. Paris: Editions Robert Laffont. pp. 611-645.

4. Said, Edward W. (1979), Orientalism. Knopf Doubleday.
5. Nkrumah K. (1965). Neo-colonialism: The Last Stage of Imperialism. New York: International Publishers.
6. Interim National Security Strategic Guidance (2021). The White House, URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>
7. Khakim Adi (2018). Panafrikanizm: Istoriya [Pan-Africanism: A History]. London: Blumsberi. UK.
8. Doyle M.W. (1983). Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs. Philosophy and Public Affairs. I, II (12). P. 205— 235, 323—353.